

Et folkemord som verden helst vender ryggen til

Vibeke Sperling

Dansk udgivelse, der styrker den solide dokumentation for, at osmannerne i 1915 bevidst søgte at udrydde armenierne, så det må kaldes folkemord

Helle Schøler Kjær **Danske vidner til Det armenske folkemord 1915.** *Forlaget Vandkunsten, 2009, 152.s.*

Denne lille, store bog om det armenske folkemord i 1915 blev i begyndelsen af marts yderligere aktualiseret af diplomatiske gniderier imellem USA og Tyrkiet.

Det skete efter vedtagelse i begyndelsen af marts af en resolution i Repræsentanternes Hus' udenrigsudvalg, der slog fast, at osmannernes fordrivelse af og systematiske likvidering af armeniere i 1915 var folkemord. Barack Obama lagde før sit valg som USA's præsident op til at anerkende det som folkemord, men han har som tidligere præsidenter fortsat udskudt det. Tyrkiet kaldte sin ambassadør hjem fra USA som også var tilfældet sidste år, da der var optræk til amerikansk anerkendelse af folkemordet. Når den offici-

elle amerikanske anerkendelse er udeblevet fra USA, skyldes det hensynet til Tyrkiet som central Nato-partner. Af samme grund har Danmark heller aldrig anerkendt folkemordet.

Schøler Kjær's bog blotlægger, at den danske vægring ved at kalde de systematiske myrderier af armeniere i ly af Første Verdenskrig for folkemord er særlig absurd i betragtning af, at tre fremtrædende danskere under fordrivelsen af og myrderierne på armenierne gav solide vidnesbyrd om, at det var et bevidst forsøg på at udrydde en hel befolkningsgruppe.

De danske vidner

Alle armeniere synes at kende den danske missionær Maria Jacobsen og den danske lærer Karen Jeppe for deres arbejde for armeniere før,

under og efter folkemordet i 1915. Et tredje dansk vidne til datidens forbrydelser var den danske gesandt i Konstantinopel (Istanbul), Carl Ellis Wandel.

Maria Jacobsen skrev 22. november 1915: "Det ville være saa meget mere barmhjertigt om de straks dræbte dem, i Stedet for at tage dem flere Dages Vej i denne Kulde og Regn, uden Føde og Klæder, for alt hvad de har af Penge, Fødevarer og Klæder bliver taget fra dem. ... Det er nu efterhaanden blevet ganske tydelig hvad Tyrkernes formaal er, det er ganske simpelt, at udrydde den armeniske Nation, under saa svære Lidelser som muligt".

Der var råbt fra moskeerne, at alle armeniere skulle sendes i eksil inden for fire dage. De skulle sendes til den syriske ørken. I så fald er det "ganske tydelig at Meningen er det Armeniske Folks Udryddelse", skrev Maria Jacobsen.

Læreren Karen Jeppe så også deportationerne som et bevidst forsøg på at udrydde alle armeniere. Hendes armenske plejesøn Misak Melkonian berettede om situationen i Urfa: "Man kunne på det tidspunkt ikke ride nogen steder uden for Urfa uden at støde på lig. Og sådan var det ikke kun i udkanten af Urfa, men overalt, hvor disse skarer var kommet igennem helt ned til Der-es-Zor, Mosul og Bagdad". Karen Jeppe appellerede forgæves til alle de udenlandske konsulter om hjælp til at beskytte armenierne. Den tyske

konsul svarede for eksempel: "Vi kan ikke blande os i indre tyrkiske anliggender".

Det, som Maria Jacobsen oplevede på Harput Sletten langt ude i Anatolien og som Karen Jeppe blev vidne til i Urfa i det sydsøstlige Tyrkiet "blev langsomt åbenlyst og erkendt i hovedstaden mange hundrede kilometer væk".

I september 1915 skriver den danske gesandt Carl Ellis Wandel til udenrigsministeriet i København: "Tyrkerne gennemfører med stor Energi deres grusomme Hensigt, at udrydde det armeniske Folk".

Diplomatiet tier

Der var intet, der tydede på, at Danmark tog skridt til at protestere imod behandlingen af armenierne. Og Wandel viste heller ingen lyst til det. "Naar Kanonerne taler, må Diplomaterne tie", skrev Wandel til udenrigsminister Erik Scavenius.

Bogen er et godt bidrag til debat om dette dunkle kapitel for det danske diplomati. Og det er jo et uafsluttet kapitel al den stund, at Danmarks endnu ikke har tilsluttet sig skaren af lande, der anerkender det armenske folkemord.

De tre danske vidners dagbogsrapporter og notater hjem er del af det store materiale, som hæver det over enhver tvivl, at der var tale om tyrkernes bevidste forsøg på at udslutte den armenske nation, altså folkemord.

LITTERATUR

De tyrkiske myndigheder viste dog en smule skam i livet, da Karen Jeppe som den eneste fik lov at komme ind i byen Urfa og hente hele armeniske familier ud. "Myndighederne lod hende gøre det, fordi de skammede sig over for hende, fordi hun var en fremmed og et øjenvidne til uretfærdighederne og grusomhederne".

Urfa var i øvrigt et af de få steder, hvor armenierne satte sig aktivt til modværge.

Imens så stormagternes forargelse over armeniernes skæbne ud til at skade dem mere end at beskytte dem. "Samtidig skabte stormagternes pres for reformer vrede i tyrkiske kredse. En vrede, der resulterede i endnu større undertrykkelse af armenierne".

Få tyrkiske vidner

Der er langt flere vidnesbyrd fra armeniere end fra tyrkere. Det betyder ikke mindst, at det er umuligt at blotlægge omfanget af tyrkeres hjælp til armeniere. Der var utallige eksempler på, at tyrkere satte deres eget liv på spil ved at hjælpe og huse armeniere. Schøler Kjær henviser her til blandt andre historikeren Richard Hovannian, der skriver, at disse tyrkere var voksne mennesker i 1915 og for længst døde:

"Selv det at interviewe deres børn og børnebørn om de historier, der måtte være givet videre, er ikke muligt set i lyset af den fortsatte tyrki-

ske benægtelse og kampagne med henblik på at miskreditere alle beviser, der henviser til folkemordet".

Som Schøler Kjær fremhæver, blev armenierne også ofre for, at landet blev mere asiatisk og mere muslimsk i takt med tabene på Balkan.

Begrænset retsopgør

Der skete en vis form for retsopgør, selv om kun få blev dømt, efter at krigen var tabt for tyrkerne og de i oktober 1918 havde underskrevet en våbenhvileaftale med briterne. Bogen fremhæver med rette, at det var de dertil indrettede militærtribunalers fortjeneste, at der blev fremlagt dokumentation for, "at udryddelsen af armenierne var planlagt og gennemorganiseret". Men et utal af dokumenter var blevet destrueret, og til dato er de osmanniske arkiver næsten helt lukkede.

"Det armenske folkemord havde skabt vrede i Europa og underbyggede den holdning, at der ikke var plads til tyrkerne i det civiliserede Europa", lød en britisk stemme, der afspejlede en udbredt følelse i Europa af tyrken som uden for pædagogisk rækkevidde, når det gjaldt civiliseret optræden.

Heri ligger formentlig en stor del af årsagen til, at det har været et totalt tabu og kriminelt i Tyrkiet at omtale behandlingen af armenierne som folkemord.

Og den tyrkiske republiks grund-

lægger, Mustafa Kemal (Atatürk), mente nok at ledere i det gamle regime skulle straffes for forbrydelserne imod armeniere. Men “allerede i 1919 var det ‘historie’, noget man skulle undskylde, og så komme videre med forsvaret og opbygningen af den tyrkiske nation”. Når alt kom til alt, var det armeniernes egen skyld, argumenterede Mustafa Kemal, for ifølge den tyrkiske opfattelse havde armenierne allieret sig med fremmede magter for at dele Tyrkiet. Så tyrkernes behandling af armenierne blev reduceret til en ren kamp for nationens overlevelse.

Dagens Tyrkiet burde kunne erkende folkemordet som noget det osmanniske rige begik og som det moderne Tyrkiet lægger afstand til. Men vægringen ved det skal givet søges i fortidens opfattelse af tyrkerne som for barbariske til at få adgang til det europæiske familie. Den opfattelse gennemsyrede det 19. og 20. århundredes europæiske litteratur og ligger som undertekst for meget af modstanden imod Tyrkiets optagelse i EU den dag i dag.

At tyrkerne erkender folkemordet

burde være en betingelse for Tyrkiets medlemskab af EU. For kunne det tænkes, at et land, der benægter Holocaust kunne komme i EU? Nej vel? Og lige så vel som Holocaust ikke for evigt har henvist tyskerne til de uciviliseredes rækker, skal folkemordet imod armenierne ikke holde tyrkerne uden for Europa. Men ifølge den gængse tyrkiske opfattelse må folkemordet benægtes eller forties for at få adgang til den europæiske familie.

Helle Schøler Kjær giver et flot bidrag til at holde fokus på folkemordet. Journalisten vedkender sig ikke at være historiker, men er gået til opgaven med en historikers grundige research og inddragelse af de bedste internationale værker om folkemordet. Det er med gode kort, fotos fra folkemordets tid og afsnit, der sætter dramaet ind i den rette historiske sammenhæng, en overordentlig indbydende og velkommen bog.

Vibeke Sperling er journalist på Politiken og redaktør af Udenrigs.